

VETENSKAPSDAGARNA 2009

Många vetenskaper samlade under samma evolutionshatt

Vetenskapsdagarnas tema i år var "evolution" med anledning av Darwinjubileet. Auditorierna vid Helsingfors universitet var fulla, men enligt **Lars Hertzberg** löpte evenemanget risken att bidra till temats skenbara enhetlighet.

Vartannat år ordnas de s.k. Vetenskapsdagarna vid Helsingfors universitet och i år gick dagarna av stapeln dem 7-11 januari. Arrangörerna; Vetenskapliga samfundens delegation, Vetenskapsakademierna och Suomen Kulttuurirahasto, presenterar evenemanget så här: "De främsta forskarna på olika områden berättar ... om sin vetenskapsgren och de nyaste rönen för en bred publik. Dagarna har expanderat till en programhelhet som under fem dagar från morgon till kväll presenterar 300 framträdanden av forskare från olika håll i landet. Föreläsningar, utställningar, debatter, diskussioner, planetarievisningar, vetenskapsteater, Vetenskapernas natt, böcker, pris och mycket annat."

Dagarnas språk var finska – den enda svenskan fanns på programbroschyrens pärm. Men Svenska Litteratursällskapet hade i anslutning till dagarna anordnat ett seminarium kring temat *evolution i det humanistiska tänkandet*.

Tillträdet var fritt och evenemanget var tydligen en stor publikframgång, auditorierna var ofta överfulla. Ibland ordnades visning med videolänk i ett extra auditorium för dem som inte rymdes in.

Programmet berörde allt mellan himmel och jord. Den som ordnar ett seminarium av den här typen ställs inför ett dilemma. För att få med många olika vetenskapsgrenar blir man tvungen att tolka temat så brett att enhetligheten blir skenbar.

Om nyttan av att likna en geting

Under seminariets första och andra dag kryssade jag mellan olika sessioner. Jag måste medge att jag hör till dem som känner sig smått obekväma vid dessa tillställningar där Vetenskapen bemöts med andlös respekt. Det hindrar inte att man fick höra mycket som var lärorikt. Biologen **Johanna Mappes** (Jyväskylä) berättade att både **Charles Darwin** och **Alfred Russel Wallace** kom på evolutionstanken oberoende av varandra – en gemensam inspiration hade de i **Thomas Malthus** bok *An Essay on the Principle of Population*, som hävdade att överbefolkning är ett ofrånkomligt problem om man inte vidtar politiska motåtgärder. Att vi idag talar om "darwinism" beror inte bara på att "wallacism" klingar otympligt, utan på att Darwin publicerade sig mera omfattande – och på att han hade ett mera

inflytelserikt kontaktnät. Sedan kom Mappes in på sitt specialgebit: interaktion mellan arter. Hon förklarade fenomenet skyddande likhet, *mimicry*. Ett av hennes exempel var blomflugan som vi alla någon gång i hastigheten tagit för en geting. Visserligen lurar blomflugan ingen i längden, men den svartgulrandiga stjärten kan ge flugan en respit på någon bråkdel av en sekund, vilket ibland räcker till. Bra för blomflugan, men illa för getingarna, för varje gång en fågel äter en blomfluga "lär" den sig att svartgult inte är så farligt. Mappes framställning var fängslande.

Darwinismens baksida

I en annan sektion belyste historikern **Marja Jalava** (Helsingfors) darwinismens genomslagskraft i den finländska idéhistorien. **Edvard Westermarck** och **Yrjö Hirn** var bland av de första som (någorlunda) seriöst tillämpade darwinistiska tankemönster i sin forskning. Darwinismens baksida, föreställningen om en högre stående – i detta fall – finsk ras (märkväl av människor, inte boskap!) tilltalade skaldar och konstnärer som **Eino Leino**, **Akseli Gallen-Kallela** och **Wäinö Aaltonen**. Hos finlandssvensken **Harry Federley** fick rastankarna å sin sida ett rent praktiskt uttryck: han deltog i planeringen av lagen om tvångssterilisering. I hans världsbild var finlandssvenskarna arier, finnarna däremot mongoler.

En genetisk bro

Ett av seminariets i mitt tycke intressantaste föredrag hölls av ÅA-filosofen **Olli Lagerspetz** inom den svenska avdelningen. Mera om detta på annan plats i *Ikaros*. Intressant var också **Albert de la Chapelles** föredrag. de la Chapelle, som är en finlandsbördig genetiker verksam vid Ohio State University, gav populationsgenetiska synpunkter på människan, framför allt finländarna. Genom vissa genetiska markörer har man formulerat mått på genetisk närhet eller avstånd mellan olika populationer. Finnar och finlandssvenskar har en klart europeisk genuppsättning, till skillnad från samerna. Det här tyder på att i varje fall samerna, men möjligen också finnarna, någon gång bytt språk – vilket var lätt hänt i ett skede när de nuvarande finnarnas förfäder bara var några hundra individer. Finlandssvenskarna bildar genetiskt en bro mellan Finland och Sverige: de är, enligt

"Darwinismens baksida, föreställningen om en högre stående – i detta fall – finsk ras (märkväl av människor, inte boskap!) tilltalade skaldar och konstnärer som Eino Leino, Akseli Gallen-Kallela och Wäinö Aaltonen."

.....

de la Chapelle, om man så kan säga, till 60 "finnar och till 40" svenskar. Å andra sidan är finnarna en mycket homogen grupp. Detta påstående får en att smått undra över metodiken, eftersom det helt nyligen tillkännagavs att det finns en slående genetisk skillnad mellan väst- och östfinnar (se www.plosone.org). De här resultaten är eventuellt färskare än de la Chapelles. Eller kanske har man bara fäst sig vid olika markörer? Ett kuriosum är att finnarnas närmaste genetiska släktingar enligt dessa mätningar är – inte svenskar eller ryssar, utan – belgare!

En alltför bred hatt?

Kansler **Ilkka Niiniluoto**, som var arrangörskommitténs ordförande, påpekar i sin presentationstext att evolutionstanken var en central idé i 1800-talets världsbild. Den förenade geologi, biologi och människovetenskaper. Vad han underlåter att säga är att den knappast fungerar som ett samlande tema i 2000-talet.

Man borde skilja åt två utvecklingsbegrepp. Vi kan till exempel tala om lungornas utveckling i ett enskilt foster. Här är det fråga om en process som exemplifieras gång på gång. Processen har en riktning och ett mål. Men när man talar, låt oss säga, om teaterns utveckling i Europa är det fråga om en enskild process utan bestämt mål. Visserligen kan man också här tala om en riktning i den meningen att det skulle vara svårt att föreställa sig t.ex. att **Strindbergs** pjäser föregick **Shakespeares**. Men många har inte förstätt den här skillnaden, utan de har uppfattat den biologiska utvecklingen som en process av det första slaget, med människan som slutmål, medan den i själva verket snarare liknar teaterns utveckling i Europa, alltså en process utan mål. Faran är att Vetenskapsdagarnas tema bidrar till den här sammanblandningen.

Lars Hertzberg är professor emeritus i filosofi vid Åbo Akademi lars.hertzberg@abo.fi